

Varför ingriper ingen?

STOCKHOLMS KATOLSKA STIFTS BARNSKYDDSOMBUDS ÅRSRAPPORT OM BEREDSKAPSARBETET
MOT SEXUELLA ÖVERGREPP PÅ BARN OCH UNGDOMAR INOM KATOLSKA KYRKAN I SVERIGE.

Titeln på denna årsrapport återger ett citat. Så sa en person till mig under året 2020. Hon hade drabbats av sexuella övergrepp som barn inom katolska kyrkan. Frågan står där som mejslad i sten. Den går inte att suddas ut. Vår trovärdighet beror på om vi berörs av den ...

A. Inledning

Året 2020 blev annorlunda, även för barnskyddsarbetet i stiftet. Mitt eget resande med kurser och inspektioner i församlingar ställdes tvärt in under våren i samband med pandemiutbrottet. På de allra flesta platser upphörde även undervisning och barnaktiviteter, åtminstone i fysisk form. De ärenden rörande barn och övergrepp som har kommit till stiftets kännedom under 2020 har varit få men i vissa fall tidskrävande vilket syns nedan.

Mina arbetsinsatser har handlat om fördjupning på annat sätt också, vilket inte minst revideringen av fliken "Barnskyddsombud" på stiftets hemsida visar. Jag har dessutom tagit fram ett material som uppdaterar stiftets beredskapsplan mot övergrepp mot barn och ungdomar. Förhoppningen är att det kan tryckas och användas under 2021.

Den nordiska biskopskonferensen har visat intresse för vårt stifts barnskyddsarbete och önskar studera det när det blir möjligt för konferensen att ha vanliga möten igen. Tyska *Bonifatiuswerk* har förmedlat kontakt till ansvariga för pastoral planering i stiftet i Reykjavik (Island) med tanke på inspiration och samarbete som förhoppningsvis ska bli av under 2021. Möjligtvis blir det även samverkan med kyrkan i andra nordiska länder.

Jag planerar föredragsrundor för föräldrar/småbarnsfamiljer om barnskyddsfrågor, inte minst med tanke på det ökande inflytande som skärmar och digitala medier har fått i de minstas vardag. Förhoppningsvis blir det snart möjligt att resa riskfritt igen. Då hoppas jag kunna integrera sådana träffar med den vanliga inspektionen av församlingarna lokalt.

B. Kurser för kateketer, ungdomsledare m.m.

Under 2019 och 2020 har ca 1450 personer genomfört tvåtimmarskursen om stiftets beredskapsplan mot övergrepp, de flesta har gått den fysiska kursen, resten har gått kursen via internet med tillhörande uppgifter som ska visa att var och en har förstått kursen.

Under pågående pandemi (från mars 2020) har nästan bara den internetbaserade kursen ägt rum. De som har gått den har uppmanats att delta i eventuella framtida fysiska kurser på

deras ort så att de får möjlighet att ställa frågor och delta i diskussioner m.m. i samband med dem.

Internetkursen har visat sig vara ett fungerande alternativ för många och kommer att finnas kvar som permanent möjlighet. Kursen pågår löpande och det inkommer nästan dagligen svar från deltagare. Vid svåra språkproblem erbjuder jag en lättare lösning genom att hänvisa till foldrarna på olika språk (se pkt. D).

C. Uppdaterad kurs för präster och diakoner

Under våren 2020 hann vi - innan pandemin slog till - genomföra en ny, uppdaterad kurs för präster och diakoner om beredskapsplanen. Däri ingick frågor som är mest relevanta för själasörjare (t.ex. problem kring sekretess och tystnadsplikten i förhållande till plikten att anmäla övergrepp). Kursen var på tre timmar och genomfördes i alla dekanat förutom i Norrland.

För Norrlands dekanat och för de enskilda präster och diakoner som av olika skäl inte kunde närvara i sina dekanat gjordes en särskild onlineversion av denna kurs. Ett litet antal präster/diakoner med svåra språkproblem (färre än tio personer) har ännu inte gått kursen. Dessa kommer att påminnas under 2021 och erbjudas anpassad hjälp med detta. Präster och diakoner som f.n. bor utanför stiftet eller som p.g.a. ålder eller sjukdom inte är i pastoral tjänst längre har inte förpliktats att gå kursen. De nya som har tillkommit sedan mars månad kontaktas för att bli informerade om beredskapsplanen. De av dem som inte kan svenska får en kort muntlig sammanfattning och förklaring med tillhörande material på ett språk de förstår. Senare, när de har lärt sig svenska ska de gå kursen.

Ett problem är hur informationen ska nå fram till besökande själasörjare som kommer till stiftet för kortare uppehåll (t.ex. en vecka). Här saknas det både rutiner och överblick. Se under pkt I.

D. Informationsmaterial

Foldrar

Under 2020 har små foldrar med kort sammanfattning av Beredskapsplanen samt kontaktuppgifter skickats ut till församlingar, missioner och organisationer i stiftet. Förutom utgåvorna på svenska, engelska, franska, polska och arabiska utkom foldern nu även på kroatiska och spanska. Möjligtvis kommer foldern även att översättas till tigriska (tigrinja, språk i Eritrea/Etiopien) och vietnamesiska.

Hemsidan

Under våren 2020 reviderades presentationen av barnskyddsarbetet på stiftets hemsida grundligt. Det nya som tillkom var framför allt information som vänder sig direkt till barn, unga och föräldrar, med korta introduktionsfilmer om vikten att anmäla övergrepp, samt ett

stort antal hänvisningar till organisationer som erbjuder hjälp och stöd i dessa frågor, och till hemsidor och fördjupningsmaterial för den som vill veta mer.

Ny beredskapsplan

Stiftet gav ut den första utgåvan av beredskapsplanen mot sexuella övergrepp på barn och ungdomar år 2004, den andra 2011. De grundläggande trygghetsregler och rutiner som finns i den förblir oförändrade. En uppdatering av planen behövs dock i alla fall, inte minst för att den alltmer omfattande digitaliseringen av barns liv förändrar riskbilden för dem (övergrepp via internet). Därtill kommer förändrad lagstiftning både i samhället och i kyrkan. En annan förändring som har ägt rum är att begreppet "sårbara vuxna" eller bättre: "vuxna i sårbara lägen" måste ingå i beredskapsarbetet och gör det i praktiken redan. För att kunna lära ut hur man bäst förebygger övergrepp mot sådana personer måste denna grupp definieras. Därför bör materialet kompletteras med regler/rekommendationer för kyrkligt arbete med vuxna i sårbara lägen. En reviderad beredskapsplan bör separat ange de trygghetsregler som ska gälla för gruppen barn/ungdomar respektive för vuxna i sårbara lägen. Vid framtagandet av en sådan ny modell är det nyttigt att undersöka man har löst detta i andra katolska stift. Det har jag försökt under hösten 2020. Ett utkast till en ny beredskapsplan har lagts fram men behöver bearbetas. Det fungerar dock nu som underlag för kommande utbildningar.

E. Inspektioner

I årsrapporten för 2019 finns en detaljerad översikt över hur långt det lokala inspektionsarbetet hade nått i olika församlingar. Planen var att avsluta översikten under 2020. I och med coronapandemin från och med mars månad inställdes dock lokala inspektioner och kurser. Ett sådant arbete kan inte göras på distans men det ska tas upp igen när pandemin har dämpats så mycket att det är riskfritt att resa.

F. Anmälda fall

Äldre fall:

Från årsrapporten 2019 finns det två fall som har gått vidare under 2020.

1. En vuxen kvinna skrev till mig under 2019 att hon kände sig illa bemött när hon några år tidigare tog initiativ till samtal om ett övergrepp hon hade informerat stiftet om. Det tillsattes en utredningsgrupp på stiftsnivå som i januari 2020 kom fram till att kvinnan inte hade bemöts korrekt. Utredningsgruppen bedömde bl.a. att kvinnan borde ha tagits på större allvar och att man borde ha visat henne förståelse och medkänsla i stället för att ifrågasätta henne. Det bestämdes dock inte hur kvinnan skulle informeras om dessa slutsatser. När jag kontaktade henne under slutet av 2020 visade det sig att hon inte hade informerats alls. Att se över och utveckla stiftets information i sådana saker måste vara en prioritet för 2021.

Kvinnan hade för flera år sedan fått erbjudande om ersättning för psykoterapi på grund av allt hon utsatts för men inte reagerat eftersom bemötandet hade varit så obehagligt. Genom ny förmedling fick hon nu denna ersättning utbetalt i efterskott.

2. Ett anmält ärende inkom till stiftet år 2018 om ett barnläger. Det rörde sig om ett barn som hade utsatts för sexuellt övergrepp av andra barn. Övergreppet ligger mera än 10 år tillbaka i tiden, exakt år och ansvariga personer kunde tyvärr inte fastställas. När jag under 2019 kontaktade den anmälade personen fick jag veta att hon inte hade fått någon reaktion från stiftets sida. En ny anmälan formulerades och den anmälade erbjöds av stiftet finansiering av psykoterapi för att bearbeta minnena och traumat och tog emot det. Jag tog kontakt med den berörda församlingen för att undersöka barnlägerverksamheten vilket beskrivs under pkt. 13 och 14.

Rykten utan angivande av namn

Under 2020 har fem otydliga rykten om förmodade sexuella övergrepp meddelats till mig, dock utan att namn angavs. I samtliga fall har jag påpekat att de berörda personerna är välkomna att ta kontakt med mig eller stiftets andra kontaktpersoner men så har inte skett:

3. En ordenssyster berättade om en äldre kvinna som säger att hon i ung ålder utsattes för "övergrepp" av en präst. Kvinnans namn eller andra omständigheter uppgavs inte.
4. Under besök i en institution som inte är underlagt stiftets jurisdiktion, men där katolska präster verkar pastoralt, fick jag höra antydningar om att "något fel" hade gjorts från en medarbetares sida men inte vem och vad det rör sig om, eller när.
5. På en församlings läger för några år sedan ska en 17-årig ledare ha haft en 12-årig flicka i knät på ett sätt som de övriga ledarna tyckte var opassande. Närmare omständigheter eller namn har jag inte kunnat få upplyst.
6. En vuxen kvinna berättade för en präst att hon som tonåring besökte en annan katolsk präst. "Något hände" sa hon, ytterligare fakta gavs inte.
7. En mamma oroades över att hitta nakenbilder i sitt barns telefon. Hon drog slutsatsen att vissa andra barn hade pressat hennes barn att ta dessa bilder. Hon gjorde anmälan till Socialförvaltningen. De inblandade barnen kände varandra från en katolsk skola men bilderna verkar inte ha haft med skolans verksamhet att göra. Skolans rektor har inte kunnat bidra till en klarare bild av saken.

Saker med angivande av namn:

8. En präst har fått veta av en församlingsmedlem att hon misstänker att hennes nu vuxne son utsattes för övergrepp av en ungdomsledare när han var barn. Hennes son har gjort vaga antydningar om saken. Ungdomsledarens namn kommer hon inte ihåg. Sonen har dock ännu inte tagit kontakt med stiftet eller anmält något.
9. En ungdomsledare har anmälts till mig för upprepat kroppsligt närgånget beteende mot unga (och delvis vuxna) som har upplevts som oönskat, dock inte sexuellt. Jag

har konfronterat honom med anklagelsen. Trots att han upplevde kritiken som sårande är det mitt intryck att han har tagit den till sig.

10. En förälder misstänks av en präst och av församlingsmedlemmar ha gett sitt barn en hård örfil i kyrkan. Fallet anmäldes till Socialförvaltningen i församlingens kommun.
11. En förälder har uttryckt oro över en vuxen medhjälpare som har yttrat sig på ett enligt hennes uppfattning förledande sätt inför barn. Medhjälparen har f.n. inga uppdrag med barn men hans kyrkoherde kommer att meddelas om klagomålet.
12. Jag har kontaktats av två anställda på en katolsk skola. De berättade att ett antal övergrepp mot elever hade ägt rum på skolan. Anklagelserna rör sig om fysiskt hårdhänt behandling av elever i samband med konflikt, sexuella anspelningar från en lärares sida, nätmobbning bland elever samt tafsande. Alltihop har korrekt anmälts till Skolinspektionen och Polisen men de två anställda anser ändå att skolans ledning har brustit i hanterandet av sakerna. Även om sakerna formellt har hanterats rätt anser jag att skolledningen borde visat större beslutsamhet. Barnskyddsarbetet går före andra hänsyn. Detta har jag meddelat skolans styrelse och stiftets generalvikarie.
13. På ett församlingsläger för barn förekom det att några barn med sina mobiltelefoner filmade andra barn i samband med omklädnings. Församlingen har hanterat fallet korrekt och gjort anmälan till Socialförvaltningen. Nya regler för deltagarnas användande av skärmar med kamera på dessa läger har införts i församlingen.
14. Samma församling har polisanmält att ett barn utsatts för våld från en ledare sida under ett tidigare läger samt bifogat en redogörelse för hur samma barn utsattes för en närgående danslek som kunde uppfattas som ett sexuellt ofredande. Denna församlings verksamhet har jag ägnat mycket tid åt under året (se nedan pkt. H).

Den grundläggande frågan som behöver utredas vid alla sådana saker är vad det var i verksamheten som gjorde övergreppen/kränkningarna möjliga. Någon i ledningen har inte tagit sitt ansvar och detta ansvar måste placeras. Helt avgörande är att det finns personer som vågar göra anmälan. Som barnskyddsombud är det mitt ansvar att sedan följa upp och se om de nödvändiga förändringarna verkligen har genomförts.

Det kan finnas flera fall som inte har anmälts. Alla upplysningar om sådant välkomnas. Det är aldrig för sent att inkomma med information och ta upp en gammal sak igen. Det gäller även de ovan nämnda ryktena där brist på namn gör att vi än så länge inte kan utreda sakerna vidare.

De nämnda fallen handlar om barn. Det finns utöver dem enstaka fall där jag har informerats om otillbörliga förhållanden eller närmanden mellan någon präst och någon annan vuxen person. Dessa fall har jag överlämnat till generalvikarien för bedömning då jag inte har kunnat konstatera att de ingår i mitt uppdrag som barnskyddsombud.

G. Brister och otydlighet kring ärendehantering

Fallen som nämns ovan – pkt F1 och 2 – är exempel på att personer kan uppleva att stiftet inte alltid responderar tydligt och direkt. Det är glädjande att personer som upplever det hör av sig så att denna brist kan påpekas.

En annan kritikpunkt som kan framföras är att stiftets arbetsgrupp för frågor om sexuella övergrepp på viktiga punkter inte fungerar så som den ska enligt Beredskapsplanen:

1. Enligt Beredskapsplanen, pkt 6, ska gruppen ”omedelbart agera om det framförs anklagelser eller misstankar om övergrepp”. Gruppen samlas dock sällan utanför de inplanerade mötena. Då informeras gruppens medlemmar i efterhand om ärenden, klagomål eller misstankar som inkommit. Gruppen ska enligt Beredskapsplanen ha en mycket mer aktiv roll än den har nu, samlas oftare och snabbare när läget kräver det.
2. Enligt Beredskapsplanen, pkt. 8, ska stiftet ”genom arbetsgruppen för frågor om sexuella övergrepp mot barn ... informera andra som indirekt berörs av ett övergrepp, som till exempel en församling eller en ungdomsgrupp”. Ett sådant informationsarbete kan jag inte konstatera att arbetsgruppen utför.
3. Efter avslutad utredning och rättslig prövning ska arbetsgruppen enligt Beredskapsplanen, pkt. 10, göra ”en riskbedömning, i förekommande fall i samråd med civila myndigheter, för att utreda om och i så fall vilka sammanhang personen kan fortsätta att arbeta inom stiftet. Därefter gör arbetsgruppen en samlad bedömning, vars resultat lämnas i form av en rekommendation till biskopen” (observera att Beredskapsplanen här inte gör någon skillnad mellan anställda och volontärer). Det är tal om en rådgivande funktion som gruppen inte utövar just nu.

Ett annat exempel på att den nuvarande beredskapsplanen inte överensstämmer med stiftets organisation i praktiken är Pkt 9: ”En person ska utses inom stiftet för att hålla kontakt med och stödja den som anklagas samt informera om hur den utredning som företas fortskrider” (samma sak upprepas med nästan samma ord i pkt 11). En sådan kontaktperson är mig bekant inte utnämnd.

Fallet som nämns i pkt F14 ovan illustrerar konkret vad som händer när de tydliga rollfördelningar som beskrivs i Beredskapsplanen inte finns. Från dess att fallet kom till stiftets kännedom och tills de anklagade volontärernas kyrkoherdar och den organisation där de hade ledaruppdrag informerades gick det hela två månader. Under den tiden kan de beträffande ledarna i teorin ha haft ledaruppdrag där utan att någon visste om den nämnda polisanmälan. Påfallande är också att ingenstans i förloppet sammankallades arbetsgruppen för att behandla ärendet, göra en riskbedömning och meddela biskopen (och de anklagade). Jag bett om att bli informerad när detta är gjort. Det har jag ännu ej blivit.

För att råda bot på denna diskrepans som finns mellan regler och verklighet måste antingen reglerna för arbetsgruppen omformuleras eller det måste utredas hur det kan bli större tydlighet kring ärendehantering, rollfördelningar samt informationen internt/utåt.

H. Rekommendationer och särskilda interventioner under 2020

Olämpliga lokaler i församlingarna:

Under mina resor till församlingarna, särskilt under 2019, antecknade jag var det finns undervisningslokaler för barn, biktstolar och omklädningsrum för ministranter m.m. som saknar insyn, är mycket trånga eller rentav farliga (t.ex. att fönster saknar säkerhetspärar

för barn). En lista med de allvarligaste fallen har jag lämnat över till stiftets byggråd. Jag har föreslagit att en särskild fond inrättas för att rätta till sådana brister.

Inspektion av arbete med barn och ungdomar

De fall som nämns ovan under pkt F 2, 5, 9, 13 och 14 handlar alla om samma församling. Där har jag under 2020 haft ett stort antal möten för att förstå bakgrunden till det som anmälts. Jag har samtalat med de inblandade samt de nuvarande ledarna – som typiskt är mycket unga - och prästerna inom ungdomsverksamheten. Jag har dessutom under en dag som gäst observerat hur lägerverksamheten går till. Det är uppenbart att uppsynen med barnen ska förbättras och rekryteringen av ledare ska skärpas, bl.a. så att kyrkoherden/prästerna är mer direkt närvarande i processen, och så att inte bara ungdomar leder ungdomar. Mina slutsatser har jag sammanfattat i en rapport till stiftet och församlingen.

Jag har även haft tillfälle att observera hur en annan församling har haft få för ledare vid ett ungdomsläger samt påfallande dåligt uppsyn med deltagarna. De berörda ledarnas kyrkoherde har informerats. Vid kommande inspektion på plats ska det undersökas om detta har lett till praktiska förändringar.

Som nämnt i inledningen ovan – pkt E – har nästan inga vanliga inspektioner ägt rum under 2020. Undantag är några nationella missioner och orientaliska kyrkor där kontakt har tagits vilket har lett till att många ledare har anmält sig till kursen om beredskapsplanen via nätet.

Rörelser som arbetar för vuxna i sårbara lägen

Kontakt har även inletts med organisationer inom/i samverkan med kyrkan som på olika sätt ägnar sig åt människor som kan sägas vara ”vuxna i sårbara lägen”. Syftet är att få till stånd en dialog om de trygghetsregler som dessa tillämpar i fråga om rekrytering av ledare/volontärer samt kvalitetssäkring av arbetet i förhållande till deras värdegrund och brukarnas behov. Här finns i övrigt en god kompetensresurs som stiftet i sin tur kan lära sig mycket av.

Polisen

Även i år har jag haft samtal med Polisen för att diskutera de inkomna ärenden som jag känner till. Detta samarbete kommer att fortsätta. Ingen sak ska bedömas bara av oss själva.

I. Förslag som behöver fortsatt behandling

Det finns en rad förslag och frågor som har lyfts fram och diskuterats men där stiftet enligt min uppfattning behöver arbeta vidare och fastlägga tydligare regler/ta tydligare ställning:

1. Om någon vill berätta att han/hon utsatts för övergrepp inkallas vederbörande till ett samtal med generalvikarien eller någon annan från stiftet för att framlägga saken så att ett protokoll kan skrivas. Det bör alltid vara två personer från stiftets sida med, helst en man och en kvinna. Den anmälade bör innan mötet informeras om möjligheten att själv ha med någon som stöd. Det kan vara en närstående eller ett kompetent juridiskt ombud eller en psykolog. Finns det utgifter i samband med detta bör stiftet träda till. Mötet kan bli påfrestande för den drabbade när minnena om det som hände tas upp igen. Den anmälade ska därför av stiftet erbjudas professionellt samtalsstöd efter detta inledande möte om så behövs.
2. Jag vill också upprepa mitt förslag från årsrapporten 2019 om att stiftet ställer sig bakom politiska förslag om avskaffande eller åtminstone förlängningar av nuvarande preskriptionstider för sexualbrott, gällande minderåriga och vuxna i sårbara lägen, som t.ex. där det finns beroendeställning till förövaren. Detta för att möjliggöra att arbetet med att skaffa rättvisa åt de drabbade oftare kan gå från anmälan till åtal och dom.
3. Präster från utlandet (själasörjare) som är på pastoralt besök i Sverige under kort tid (en månad/en helg) får i nuläget inte information om våra trygghetsregler. Det borde göras, åtminstone i en förenklad form, som t.ex. genom de foldrar på olika språk som nämns i pkt D. Vederbörandes överordnade i utlandet bör alltid, innan besöket äger rum, intyga att ett relevant polisregisterutdrag, särskilt med tanke på brott mot barn, har visats upp. Det ska inte tillåtas att utländska själasörjare utför pastoralt arbete i stiftet utan en sådan bekräftelse.
4. Jag har under olika former gett förslag till hur stiftets barnskyddsarbete kan kvalitetssäkras med extern hjälp. Frågan har ännu inte diskuterats. Tanken är att ett särskilt råd upprättas som på begäran ska få insyn i stiftets aktuella ärendehantering eller tidigare hantering av fall som det har mottagit klagomål om, i syfte att ta fram förbättringsförslag för proceduren. Rådet kan dessutom fungera som samtalspartner och kunskapsresurs åt stiftets arbetsgrupp/Barnskyddsombudet.
5. Det finns f.n. inga tydliga regler för hur stiftet kan bemöta en tänkt situation där någon anställd (t.ex. kyrkoherde) eller volontär med ansvar för barn-/ungdomsverksamhet i allvarig grad försummar att tillämpa Beredskapsplanens regler, och där förmaningar inte räcker. Arbetsrättsliga åtgärdsalternativ för sådana situationer måste etableras på ett sådant sätt att de kan fungera inom kyrkan.

J. Planerade, icke-genomförda projekt från årsrapporten 2019

Två projekt som hade planerats för 2020 genomfördes inte:

Ekumenisk grupp av drabbade

Det vore önskvärt att beredskapsarbetet alltmer kunde inkludera synpunkter även från personer som själva varit utsatta. Eftersom katolska kyrkans material är så begränsat och det inte går att få kontakt med de flesta av personerna ifråga borde man försöka starta ett projekt på ekumenisk bas om detta. Om det blir möjligt under 2021 ska förutsättningarna för detta undersökas.

Massmediernas bild av kyrkan och barnen

Hur påverkas katolska barn av den negativa bilden av kyrkan som ofta presenteras i media? Hur vanliga är trakasserier och social utstötning i barnens vardag efter massmediala granskningar? Dessa frågor förtjänar att belysas. Metodisk inspiration finns i rapporten som kom från Sveriges Kristna Råd i början av 2020 "Unga troende i samhället".

.....

En präst har bett mig se på frågan hur temat könsbyte kan tas upp i undervisningssammanhang med barn. Det är ett känsligt ämne som dyker upp alltmer. Arbetsgruppen för frågor om övergrepp kan kommentera frågan men en diskussion bör också inkludera Katolska Pedagogiska Nämnden, anser jag.

Björn Håkonsson

Barnskyddsombud

Stockholms katolska stift

13 Januari 2021